

دهنگه‌دانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ناسایشا نیفدهوله‌تی د جقاتا گشتی دا

انعکاس قرار مجلس الأمن الدولي رقم (٦٨٨) في مداوات مجلس العموم البريطاني

الباحث: جیگر عبدالکریم یحیی

jegarharki7@gmail.com

جامعة دهوك/ كلية التربية- ناکری

أ.د. شیرزاد زکریا محمد

جامعة زاخو/ كلية التربية

sherzad.mohamad@uoz.edu.krd

الكلمات المفتاحية: مجلس العموم البريطاني، اللاجئين الكورد، مجلس الأمن الدولي، المساعدات الإنسانية، القضية الكوردية في العراق.

كيفية اقتباس البحث

یحیی ، جیگر عبدالکریم ، شیرزاد زکریا محمد ، انعکاس قرار مجلس الأمن الدولي رقم (٦٨٨) في مداوات مجلس العموم البريطاني، مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، آيار ٢٠٢٦، المجلد: ١٦، العدد: ٥ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

Registered مسجلة في
ROAD

Indexed فهرسة في
IASJ

Reflection of Security Council Resolution 688 in the Deliberations of the British House of Commons

Jeger Abdulkarim Yahya

.College of Education ,University of duhok

Email: jegarharki7@gmail.com

Sherzad Zakaria Mohammad

.College of Education ,University of Zakho

Email: sherzad.mohamad@uoz.edu.krd

Keywords : UK House of commons ,Kurdish Refugees ,Security Council Resolution ,Humanitarian Aid ,The Kurdish Issue in Iraq.

How To Cite This Article

Yahya ,Jeger Abdulkarim ,Sherzad Zakaria Mohammad ,Reflection of Security Council Resolution 688 in the Deliberations of the British House of Commons ,Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, May 2026, Volume:16,Issue 5.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Abstract:

This study examines the positions of Members of the British House of Commons regarding United Nations Security Council Resolution 688, adopted in 1991 in the aftermath of the popular uprising and the mass displacement in Kurdistan–Iraq. It focuses on the background to the adoption of the resolution and the support it received within the Security Council, particularly from France, the United Kingdom, and the United States.

The study also analyzes the positions of both the British government and the parliamentary opposition, as reflected in ministerial statements in the House of Commons, where the resolution was addressed

primarily as a humanitarian measure. It clarifies the resolution's provisions, the requirements for its implementation, and the respective roles of the British government and the United Nations.

Furthermore, the study highlights the demands of Members of Parliament for the provision of urgent assistance to Kurdish refugees, especially with reference to paragraph three of the resolution. It also discusses the resolution's impact on international law, considering it a shift in favor of humanitarian considerations at the expense of the principle of state sovereignty, as well as concerns regarding the Iraqi government's non-compliance and the potential imposition of international sanctions. A survey of British parliamentary debates revealed that a number of members of the British General Assembly considered the impact of Resolution 688 on international decisions important for the advancement of the human dimension. It also decided to open the door to redefining the classical concept of the sovereignty of governments. On the other hand, few members of the council considered the decision a violation of international sovereignty and law.

On the other hand, an investigation into the debates in the British parliament showed that there was obvious concern among members of the General Assembly about the possibility of implementing Resolution 688 by the Iraqi authorities. The lawmakers expressed their doubts that the Iraqi government is committed to ending the repression of its people and allowing the delivery of humanitarian aid. This concern prompted a number of council members to take action against the workers to guarantee the implementation of the decision.

الخلاصة:

تتناول هذه الدراسة مواقف أعضاء مجلس العموم البريطاني من قرار مجلس الأمن الدولي رقم ٦٨٨ الصادر عام ١٩٩١، في أعقاب الانتفاضة الشعبوية وحركة النزوح الواسعة في كردستان-العراق. وتتركز على خلفية صدور القرار والدعم الذي حظي به داخل مجلس الأمن، ولا سيما من فرنسا وبريطانيا والولايات المتحدة. كما تحلل مواقف الحكومة والمعارضة البريطانية في البرلمان، كما وردت في خطابات الوزراء، إذ جرى التعامل مع القرار بوصفه إجراءً إنسانياً، مع توضيح بنوده ومتطلبات تنفيذه، ودور كل من الحكومة البريطانية والأمم المتحدة. وتسلط الدراسة الضوء

دهنگفهدانا بريارا ٦٨٨ يا جقاتا ناسايشا نيغدهولهتي د جقاتا گشتي دا

على مطالب أعضاء مجلس العموم، بتقديم مساعدات عاجلة للاجئين الكورد، ولا سيما استناداً إلى الفقرة الثالثة من القرار. كما تناقش تأثير القرار على القانون الدولي، بإعتباره تحولاً لصالح البعد الإنساني على حساب مبدأ سيادة الدولة، فضلاً عن المخاوف من عدم التزام الحكومة العراقية، وإمكانية فرض عقوبات دولية عليها. استُخدم عدد كبير من المصادر في كتابة هذه الدراسة، بما في ذلك محاضرات ألقاها أعضاء في البرلمان ومسؤولون حكوميون. كما استُخدمت عدة وثائق رسمية للحكومة البريطانية تتعلق بمواقفها من تطورات القضية الكردية في العراق. أظهر استطلاعٌ لمناقشات البرلمان البريطاني أن عدداً من أعضاء الجمعية العامة البريطانية اعتبروا تأثير القرار ٦٨٨ على القرارات الدولية بالغ الأهمية لتعزيز البعد الإنساني. كما قرروا فتح الباب أمام إعادة تعريف المفهوم الكلاسيكي لسيادة الحكومات. في المقابل، رأى عددٌ قليلٌ من أعضاء المجلس أن القرار يُشكّل انتهاكاً للسيادة والقانون الدوليين. من جهة أخرى، أظهر تحقيقٌ في مناقشات البرلمان البريطاني وجود قلقٍ واضحٍ بين أعضاء الجمعية العامة بشأن إمكانية تنفيذ السلطات العراقية للقرار ٦٨٨. وقد أعرب المشرعون عن شكوكهم في التزام الحكومة العراقية بإنهاء قمع شعبها والسماح بإيصال المساعدات الإنسانية. وقد دفع هذا القلق عدداً من أعضاء المجلس إلى اتخاذ إجراءاتٍ ضدّ العمال لضمان تنفيذ القرار.

دهنگفهدانا بريارا ٦٨٨ يا جقاتا ناسايشا نيغدهولهتي د جقاتا گشتي دا

فهكولهر: جيگهر عهبدلكهريم يهحيا

jegarharki7@gmail.com

پ.د.شيرزاد زكريا محمد

sherzad.mohamad@uoz.edu.krd

پوخته:

ئهف فهكولينه فهكولينى بۆ ههلويستى ئهئدامين جقاتا گشتى يا برىتانيا ل سهر بريارا ٦٨٨ يا جقاتا ناسايشا نيغدهولهتي دكهت، كول سالا ١٩٩١ پشتى سهرهلدانى و كوچبهريوونا مهزن گهلى كورد ل كوردستانا- عيراقى هاتيه پهسهندكرن.

دهنگفهدانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

فهکولین تیشکی دئیخته سهر پاشخانا بریارى و و ئهو پشتهفانیا ژلايى ئەندامین جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی ب تاییهتی ژ لایى ههر سى وهلاتین فرهنسا، بریتانیا و ویلايیهتین ئیکگرتین ئهمریکا لی هاتیه کرن.

ههروهسا فهکولینی شیکاریی بو ههلویستین حکومهت و ئوبوزسیونا بریتانیا ل پهرلهمانی دکهت، ههروهک د گوتارین وهزیران دا بریار وهکی پیرابوونهکا مروقی دایه نیشاندان، بهندی وئ، پیدقیین جبجیکرنا وئ، و ئهرك و رولى حکومهتا بریتانیا و نهتهوهیین ئیکگرتی روون دکرن.

فهکولین سهرنجی د ئیخیته سهر داخوایین پهرلهمانتارین بریتانی بو دابینکرنا هاریکاریان بو کوچبهرین ب تاییهت ب پشت بهستن برگهیا سینی یی بریارى.

فهکولین بهحس ژ کاریگریین بریارى ل سهر یاسایین نیفدهولهتی دکهت، وهک گوهرینهک د دبهرژهوهندیا رهههندی مروقی دا ل سهر سهروهیا دهولهتی. ههروهسا بهحس ژ نیگهرانیان ل سهر پابهندنهبوونا حکومهتا عیراقی و ئهگهری سهپاندنا سزایین نیفدهولهتی ب سهر وی وهلاتی دکرن.

زارافهیین سههکی: جقاتا گشتی یا بریتانیا، کوچبهرین کورد، جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی، هاریکاریین مروقی، کیشهیا کوردی ل عیراقی.

پیشهکی:

ئهف فهکولینه ههلویستی ئەندامین جقاتا گشتیا بریتانیا لسهر بریارا (٦٨٨) یا جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی دکولیت، ئەوا ل سالا ١٩٩١ پشتی سهرهلدانی و کوچا ملیونیا کوردان هاتیه پهسهندکرن. فهکولین تیشکی دئیخته سهر چهوانیا دههچوونا بریارى، و پشتهفانیکرنا وئ ژلايى ئەندامین جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی فه، ب تاییهتی ههر سى وهلاتین زلهیز فرهنسا، بریتانیا و ویلايیهتین ئیکگرتین ئهمریکا.

ههروهسا فهکولینی دیچوونا ئهوی گرنگییا ب بریارا جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی د گوتارین پهلهمانتارین بریتانی دا هاتییه دان دکهت. کو ههردوو لایین جقاتی ژ حکومهت و ئوبوزسیونى وهک بریارهکا مروقی پشتهفانیا خو بو بریارى دیاردکرن، و خالین بریارى ب پیرابوونین پیدقی

دهنگفهدانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

دزانین. ههروهسا ههلوپستی حکومتا بریتانیا و نهتهوهیین ئیکگرتی د پسهسدکرنا بریاریدا ب بلند د نرخاندن.

ئهئندامین جقاتا گشتی داخواز ژ حکومتا بریتانیا دکرن، ب شیوهیهکی بلهز و بهرفره هاریکاریان بو کوچبهزین کورد دابین بکهن، و داخواز دکرن ههماهنگی ل گهل ولاتین دی و نهتهوهیین ئیکگرتی بکهن.

فهکولین دیفچوونی بو نیگهرانیین پهلهمانتارین بریتانی لسهر ئهگهری جیبجینهکرنا بریارا (٦٨٨) ژ لایئ حکومتا عیراقی فه دکهت، و بو وی چهندی بوچوونین پهلهمانتاران لسهر شیانین هیزین نیفدهولهتی و نهتهوهیین ئیکگرتی بو سزادانا حکومتا عیراقی شروقه دکهت. فهکولین گههشته وی ئهجامی پتیریا ئهئندامین جقاتا گشتی راهستاندنا سهرکوتکاریین دهستههلالاتا عیراقی و هاریکارینا کوچبهزین کورد ب گرنگتر ژ سهروهیا دهولهتا عیراقی د زانین.

بو نفیسینا ئهقی فهکولینی، مفا ژ ژمارهیکا زورا ژندهران هاتییه وهگرتن ل پیشیا ئهوان (محاضر) کومبونین جقاتا گشتیا بریتانی، کو تیدا ئاخفتنین ئهئدام پهلمان و بهرپرسین حکومتی هاتینه تومارکرن، ههروهسا چهئدین بهلگهنامهیین فهرمیین حکومتا بریتانی بین گریدای ب ههلوپستین ئهوی فه ژ پیشهاتین کیشهیا کوردی ل عیراقی هاتینه بکارئینان. **دهرازینک:**

هه ژ دهسپیکا دامهزراندنا دهولهتا نويا عیراقی ل سالا ١٩٢١ فه کیشهیا کوردی ئیک ژ گرنگترین کیشهیین سیاسیین وی وهلاتی بوون. کورد وهک پیکهاتهیهکا سهرهکی یا عیراقی ژ مافین خوین نهتهوهیی و خورثهبهیری هاتبوون بی بههرکرن، و حکومتین عیراقی ب سیاسهتین خوین نافهندی دزایهتیا داخوازیین کوردان بین نهتهوهیی دکرن^(١). ئهو دزایهتی لساتین ١٩٨٧-١٩٨٨ ب ههون (ئهئفال) ی^(٢) و کیمیا بارانکرنا ههلهبجه^(٣) گههشته گوپینکی^(٤).

دهرفهت بو کوردان دروستبوو، کو پشتی شهری کهنداوی ١٩٩٠-١٩٩١^(٥) نهرازیبوونین خو ل دزی دهستههلالاتا عیراقی دهربرن، ب فی شیوهیی ل سالا ١٩٩١ سهرههلدانهکا بهرفره ل ههموی کوردستانی دهستپیکر^(٦).

دەنگەدانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ناسایشا نیڤدەولەتی د جقاتا گشتی دا

ل ٥ هەتا ٢١ ئاداری ١٩٩١ هەموی دەڤەری کوردی ب باژیری کەرکوک ژێ ڤه ژلایی پێشمەرگه و خەلکی باژیران ڤه هاته گرتن (٧).

گەلێ کورد ژ گوتارا سەرۆکی ویلایەتین ئیکگرتین ئەمریکا جورج بووش (George Bush ١٩٨٩-١٩٩٣) ب هیقی ببوون، دەمی ل ١٥ شوباتی ١٩٩١ بووشی داخواز ژ گەلین عێراقی کری ب د ژێ سەرۆکی عێراقی سەددام حسین (١٩٧٩-٢٠٠٣) سەری هەلەدن (٨).

پشتی هنگی هیزین عێراقی، ئەوین د شەری کویتی دا شکەستی دووبارە ریزین خو ریکئێخستن و ل دووماهیا هەیفە ئاداری دەست ب هیرشەکا بەرفرەه بۆ سەر دەڤەری کوردستانی کرن. ب ڤی شیوهی سەرەلەدان ب دووماهی هات (٩).

پشتی ب دووماهی هاتنا سەرەلەدانی ل دەستپێکا نیسانی ١٩٩١ ب هزاران کورد ژ ترسا دووبارەبوونا کارساتین کومکوژی و کیمیابارانی ب نهچاری مالین خو بجه هیلان و بهر ب سنورین نیڤدەولەتین تورکیا و ئیرانی ڤه رهڤین. ئەڤ پێشهاته د میژویا کوردی دا ب کوچا ملیونی دهڤته نیاسین (١٠).

ل دیڤ راپورتهکا نهتهوهین ئیکگرتی ل ٢٧ نیسانی ١٩٩١ نیزیکی ئیک ملیون کوچبەر گههشتبوونه ئیرانی، و نیزیکی (٤١٦ هزار) کههشتبوونه تورکیا، و (٢٠٠ - ٤٠٠) هزار کوچبەر ژ ل سەر سنوری عێراق و تورکیا ل مابوون (١١).

کوچبەری کورد د رهوشەکا مەترسیداردا دژیان، و رهوشا وان رۆژ بۆ رۆژی خرابتر دبوو. سەرەتاییترین پێداویستین ژانی وهک خوارنا رۆژی و ئاڤا پاڤژ نهبوون (١٢). سهقایی سار و نزمیا پلهین گهرمی ل سەر چیايان رهوشا کوچبهران خرابتر کربوو، د وی سهقایی سار و دژوار دا پێدڤین پزیشکی و کلپهلین خو گهرمکرنی نهبوون (١٣). ئیش و ئازارین کوچبەری کورد ب شیوهی بفرهه د میدیا و دهنگوباسین جیهانی دا دەنگ ڤه دا بوو (١٤). دهنگوباس و وینهین کوچبەری کورد فشارەکا جهماوهری یا بهرفرەل سەر حکومهتین وهلاتین رۆژئاڤا ب تابهت بریتانیا و فرەنسا دروست کربوو (١٥).

ئەندامین جقاتا گشتی یا بریتانیا تاوانین دەستهلەلاتا عێراقی ژ کومکوژی و کیمیا بارانی ب دژی یاساین نیڤدەولەتی و مروڤاهی ددانە زانین، و ئەندامین ئوپوزیونی رهخنه ژ

دهنگفهدانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

پهیهندیی حکومهتا بریتانیا ل گهل حکومهتا عیراقی دگرتن، کو پشتی وان تاوانان ژى ئەو پهیهندی ههتا ٢ ئاب ١٩٩٠ ئانکو شهرى کهنداوی بهردهوام بوون^(١٦).

ل بهرامبهدا نوینهین حکومهتی بهرگری ژ سیاسهتین حکومهتی دکرن و دیاردکر حکومهتا بریتانیا تاوانتین دهستههلاتا عیراقی بهرامبهر کوردان شهرمزار کربوو، ههروهسا فروتتا چهکان ژى ب عیراقی قهدهغه کربوو^(١٧).

ئهندامین جقاتا گشتی یا بریتانی هوکارین دروستبوونا سهرههلدانی بو تاوان و سهروکتاریین عیراقی و سوزین سهرکردین وهلاتین روژئاڤای زفراندن. ههروهسا رهخنه ژ وان سهرکردهیان گرتن ژبهکو پشتی دهستپیکرنا سهرههلدانی پشتهفانیا سهرههلدانی نهکرن. هه ره ئهف چهده ژى ب ئهگهری دویمای هاتتا سهرههلدانی دیاردکر^(١٨).

ئهندامین جقاتا گشتی یا بریتانی گرنگی ب رهوشا کوچبهیرین کورد ل دهمی کوچا ملیونی ددان، و ژمارهیهک ژ نوینهین وان قهستا کوچبهیران کربوون. وان نوینهران بو ئهندامین دی بین جقاتی بهحس ژ رهوشا خراپا کوچبهیران دکرن. پشتی بهلاقبوونا وینه و دهنگوباسین ئیش و نازارین کوچبهیرین کورد ههلوپستی پههلمانتارین بریتانی بهرامبهر دهستههلاتارین عیراقی تووند بوو ب خوینمژ و زوردا بناقدکرن. پههلمانتارین بریتانی دیارکرن وینهین کوچبهیران فشارهکا مهزن ل سهر حکومهتین وهلاتین روژئاڤا ب تاییهتی بریتانیا، فرنسا و ویلیهتین ئیکگرتیین ئهمریکا دروست کربوو^(١٩).

ئیک: دهئییخستنا بریارا ٦٨٨ ژ لاین جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی قه:

پشتی بهلاقبوونا وینهین ئیش و نازارین کوچبهیرین کورد و دروستبوونا فشارین جهماوهری ل وهلاتین روژئاڤا ب تاییهت بریتانیا و فرنسا. ل دهستپیکا ههیقا نیسانى ١٩٩١ نوینهری فرنسا ل نهتهوهیین ئیکگرتی بیرنارد میرمی (Bernard Mérimée) پرسا کوچبهیرین کورد بریکا دهستپیشخهیهکی گههاند ههجمهنا ئاسایشی یا نهتهوهیین ئیکگرتی (UNSG – United Nation Secretary General)، کو ب دهستپیشخهیریا فرنسی (French Initiative) د هاته نیاسین. د دهستپیشخهیری دا فرنسا داخواز دکر، جقاتا ئاسایشی دلگهیرانیا

دهنگه‌دانا بریارا ۶۸۸ یا جقاتا ئاسایشا نیقدهوله‌تی د جقاتا گشتی دا

خو ژ پیشیلکاریین دهسته‌لاتا عیراقی بهرامبەر خه‌لکی سقیل دهردبیرن، ب تایبەت ئەو پیشیلکاریین بهرامبەر کوردان هاتینه ئەنجامدان. د پشکه‌کا دی یا ده‌ستپیشخه‌ری هاتبوو سه‌رکوتکرین ل عیراقی ب هه‌می شیواژین وئ ڤه بهین شه‌رمزار کرن، و داخوای ژ هیزین عیراقی بکه‌ن ئیکسه‌ر سه‌رکوتکاریان رابگرن، هه‌روه‌سا داخوای ده‌سته‌لاتدارین عیراقی بکه‌ن، ژ بو ریزگرتنا مافین مروقان و بجه‌ئینانا مافین ره‌وایین هه‌موی بیکه‌هاته‌یین عیراقی گوتوبیزان ده‌ستپیکه‌ن. د پشکه‌کا دی یا ده‌ستپیشخه‌ری دا داخواز ژ سکریتیئ نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی کر لسه‌ر ئەرکین خو یین مروقی ل عیراقی به‌رده‌وام بن، و داخوای ژ ده‌سته‌لاتدارین عیراقی بکه‌ن، ژ بوئ مه‌رمی هه‌ڤکاریا سکریتیئ گشتی یی نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی بکه‌ن^(۲۰).

هه‌ر ژ ده‌ستپیک ڤه حکومه‌تا بریتانیا وه‌ک ئەنداما هه‌رده‌می یا جقاتا ئاسایشا نیقدهوله‌تی، پشته‌ڤانیا ده‌ستپیشخه‌ریا فره‌سی دکر؛ چونکی هه‌ر وه‌ک دیار بووی بریتانیا ژ ب هه‌مان شیوه‌یی فره‌سا ل بن فشاره‌کا مه‌زن یا جه‌ماوه‌ری و په‌رله‌مانی دا بوو. د به‌رسقا نیگه‌رانیین ناڤخو و سه‌روکی ئوپوزوسیونی نیل کینووک دا ل ۴ نیسانی ۱۹۹۱ سه‌روک وه‌زیری بریتانیا جوون مه‌ججور (John Major)^(۲۱) د نامه‌یه‌کی دا دیارکربوو، لسه‌ر پرسا کوچبه‌رین کورد، بریتانیا ل نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی ل گه‌ل سکریتیئ گشتی ب چری کار لسه‌ر ده‌ستپیشخه‌ریه‌کی دکر^(۲۲).

ژ لایه‌کی دیڤه هنده‌ک وه‌لاتین دیین ئەندامین جقاتا ئاسایشا نیقدهوله‌تی پشته‌ڤانیا ده‌ستپیشخه‌ریا فره‌سی نه‌دکر، ژ وان ئەنداما نه‌هه‌رده‌میین یه‌مه‌ن و هندستانی بوون. نوینه‌رین وان وه‌لاتان ل جقاتا ئاسایشا نیقدهوله‌تی، داخواز دکر جقاتا ئاسایشی ل دویف بره‌گیا هه‌فتی ژ به‌ندی دووی نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی، ریزی ژ سه‌روه‌ری و سه‌لامه‌تیا ئاڤا عیراقی بگرن، ب هه‌جها‌تی ڤی چه‌ندی پشته‌ڤانیا ده‌ستپیشخه‌ریا فره‌سی نه‌دکر. هه‌روه‌سا هه‌ردوو ئەندامین هه‌رده‌می یین جقاتا ئاسایشا نیقدهوله‌تی چین و ل ده‌ستپیک ئیکه‌تیا سوڤیه‌ت ژ نه‌ دژایه‌تیا ده‌ستپیشخه‌ریی دکر، و نه‌ پشته‌ڤانی لی دکر^(۲۳).

ل بهرامبەر دا نوینه‌ری فره‌سا ل نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی بیرنارد می‌ریمی دوویات دکر، ده‌ستپیشخه‌ریا فره‌سا نه‌ ب دژی بره‌گیا هه‌فتی ژ به‌ندی دووی نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی بوو. سه‌روکی فره‌سا فرانسوا میتران (François Mitterrand) و نوینه‌ری وئ ل نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی

دهنگه‌دانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

دووپات دکر، کریارین حکومتا عیراقی بهرامبر کوردان و کوچا ملیونی لسەر ناشتی و ئاسایشا ههریمی و نیفدهولهتی گهف بوون، ژبەر هندی داخواز دکر جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی دهستپیشخه‌ریا فره‌سی په‌سه‌ند بکه‌ن، و وان گه‌فان ب دویماهی بینن^(٢٤).

ل ٥ نیسانی ١٩٩١ جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی بو دهنگدان لسەر دهستپیشخه‌ریا فره‌سا کومبوون، ههر سی وه‌لاتین روژئا‌قا و ئەندامین ههرده‌میین جقاتا ئاسایشا نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی بریتانیا، فره‌سا و ویلایه‌تین ئیکگرتیین ئەمریکا ده‌نگ ب به‌لی بو ره‌ش‌نقیسا ده‌ستپیشخه‌ریا فره‌سی دان^(٢٥).

ره‌ش‌نقیسا ده‌ستپیشخه‌ریی ب ١٠ ده‌نگین به‌لی (بریتانیا، ویلایه‌تین ئیکگرتی بین ئەمریکا، فره‌سا، ئیکه‌تیا سو‌قیه‌ت، نه‌مسا، به‌لجیکا، ئیکوادور، کوندیقوار، زائیر و رومانیا)، به‌رامبر سی ده‌نگین نه‌خیرین (یهمەن، کوبا و زیمبابوی) هاته په‌سه‌ند کرن، ههر دوو وه‌لاتین چین و هندستانی ژی به‌ش‌داری د ده‌نگدانی دا نه‌کرن^(٢٦).

ب قی شیوه‌یی ده‌ستپیشخه‌ریا فره‌سی بوویه بریارا ژماره ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی، و پتریا پش‌نیارین ده‌ستپیشخه‌ریا فره‌سی د وی بریارا دا جی گرتبوون^(٢٧).

بریارنامه‌یا ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی ژ هه‌فت به‌ندین جی‌بجیکرنی پیک ده‌ات، د به‌ندی ئیک‌ی دا سه‌رکوتکرنا خه‌لکی سفیل ژ لای حکومتا عیراقی فه، ب تایبه‌ت ل ده‌قهرین کوردان شه‌رمزارکر، و ب گه‌ف ل سه‌ر ناشتی و ئاسایشا نیفدهولهتی ل ده‌قهری ده‌یتن دانان. به‌ندی دووی داخواز ژ ده‌سته‌لاتا عیراقی دکر، وه‌ک به‌ش‌داره‌ک بو پاراستنا ناشتی و ئاسایشا نیفدهولهتی، دویماهی ب سه‌رکوتکرنی بینیت، ههره‌سا نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی گه‌ش‌بینن، کو ده‌سته‌لاتارین عیراقی ژ بو ریزگرتنا مافین مروقان، و بجه‌ئینانا مافین ره‌واین هموی پیکه‌ته‌یین عیراقی گوتوبیژان ده‌ستپیکه‌ن. به‌ندی سینی پیداکیری دکر عیراق ریک‌ی ژ بو ریک‌خراوین نیفدهوله‌تین مافین مروقان فه‌که‌ت، داکو هاریکاریان بگه‌هینن همی ده‌قهرین عیراقی. به‌ندی چواری داخواری ژ سکریتیری گشتی جقاتا ئاسایشی دکه‌ت ئەگه‌ر ره‌وشا عیراقی نه‌گونجای بوو، راپورتان لسەر به‌نیریت و هنارتیان به‌نیریه‌ته ده‌قهری، ب تایبه‌ت لسەر ره‌وشا کوردین جوهره‌ها پیش‌یلکاری به‌رامبر وان هاتیه ئەنجامدان. به‌ندی پینجی داخواز ژ سکریتیری گشتی دکر هموی ده‌زگه‌هین نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی بکاربینیت، داکو به‌لز پیندقیین کوچه‌بران ل

دهنگه‌دانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

عیراقی دابین بکه‌ن. بهندی شهشی داخواز ژ ههموی وه‌لاتین ئەندام و ریکخروین نیفدهولهتی دکر، بهشاریی د بزاقین مروقیین نیفدهولهتی بو هارکاریکنا کوچبه‌رین کورد دا بکه‌ن. بهندی هفتی داخواز دکر ژ بو جیبجیکرنا به‌ندین ریکهفتی سکرتری گشتی جقاتا ناسایشی ههماهنگی لگهل دهسته‌لاتدارین عیراقی بکه‌ت^(٢٨).

دوو: گه‌نگه‌شه‌کرنا بریارا (٦٨٨) ژلای نی‌ندامین جقاتا گشتیا بریتانیا فه

ئەف بریاره‌ چه‌ندین جاران د گوتوبیزین سالتین ١٩٩١ و ١٩٩٢ جقاتا گشتی یا بریتانیا و ئەندامین وی جقاتی فه ب گرنگی فه دهاته به‌سکرن. د فی چوارچوو فی دا وه‌زیرین بریتانی بین ئەندام د جقاتا گشتی دا به‌س ژ وی بریار دکرن. ل ١٥ نیسانی ١٩٩١ وه‌زیری دهرقه‌ین بریتانیا دووگلاس هیرد (Douglas Hurd)^(٢٩) دیارکر بریتانیا ده‌سته‌کی کارا د په‌سه‌ندکرنا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ناسایشا نیفدهولهتی هه‌بوو. نافیری ئامازه ب خالین وی بریار کر و راگه‌هاند ئەفی بریار ده‌سته‌لاتا عیراقی نه‌چارکر هه‌فکاری ل گهل نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی و ریکخروین نیفدهولهتی بکه‌ت، هه‌روه‌سا سه‌رکو‌تکرنا وه‌لاتین خو ژی ب دویمایه‌ بینیت. دوگلاس هیرد دیارکر ب مه‌رما جیبجیکرنا وی بریار هنارتین نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی ئیرک سوی (Erik Suy) وه‌ک نوینه‌ری سکرتری گشتی، و سه‌ده‌دین ئاغا خان (Sadrudin Aga Khan) ب پلا ریکخه‌ری نه‌ته‌وه‌یی ئیکگرتی بو کاروبارین مروقی ل عیراقی هاتبوونه ئه‌رکدارکرن^(٣٠).

هه‌روه‌سا دووگلاس هیرد رولی نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی د ده‌رکرنا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ناسایشا نیفدهولهتی دا بلند نرخاند، نافیری راگه‌هاند نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی د تاقیکرنا خو یا گران ب سه‌رکه‌فت، و وه‌لاتین ئەندامین د نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی دا، ب شیوه‌یه‌کی به‌مز و چالاک بریار په‌سه‌ند کر. نافیری راگه‌هاند پی‌رابوونین نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی د بریار دا گرته‌به‌ر، پی‌رابوونین پیوستبوون و بشیوه‌یه‌کی باش هاتن ئەنجامدان^(٣١).

ل ٦ نیسانی ١٩٩١ هاریکاری وه‌زیری دهرقه‌ لینیوکس بوید (Lennox Boyd)^(٣٢) رولی بریتانیا د په‌سه‌ندکرنا بریارا ٦٨٨ بلند نرخاند، و راگه‌هاند حکومه‌تا بریتانیا ل گهل وه‌لاتین

دهنگه‌دانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

هه‌قالین خو به‌رسفدانه‌کا بلهز بۆ قه‌یرانا کوچبه‌رین کورد هه‌بوو، و شیان پشته‌فانیا هه‌موی ناهه‌ندین بریارین نیفدهولهتی بده‌سئقه بینن. نافیری ئاماژه ب ده‌می په‌سه‌ندکرنا بریارا ٦٨٨ کر، و دیارکر ئه‌و بریارا گ‌رنگ ل ٥ نیسانی ١٩٩١ ژ لایین جقاتا ئاسایشی یا نه‌ته‌وه‌یین ئیک‌گرتی قه‌هات په‌سه‌ند کرن^(٣٣).

ل ١٦ نیسانی ١٩٩١ سه‌روک وه‌زیری بریتانیا جوون مه‌ججور ئاماژه ب بریارا ٦٨٨ کر، و راگه‌هاند حکومه‌تا بریتانیا ب هه‌موی شیوه‌یه‌کی پشته‌فانیا بناغه و بریارین نه‌ته‌وه‌یین ئیک‌گرتی دکه‌ت، و پابه‌ندبوونا حکومه‌تا بریتانیا ب بریارا ٦٨٨ دووپات کر^(٣٤).

ل روینشتا رۆژا ١٧ نیسانی ١٩٩١ وه‌زیری ده‌رفه یی حکومه‌تا سیبه‌ر^(٣٥) جیرالد کاوفمان (Gerald Kaufman)^(٣٦) ب نافی پارتیا پارێزگاران و ئوپوزیونی ئاخفت، و دیارکر ئه‌ندامین ئوپوزیونی ب گه‌رمی پێشوازیا بریارا ٦٨٨ دکر. نافیری ئاماژه ب خاله‌کا بریاری کر و راگه‌هاند لدویف بریاری ده‌سته‌ه‌لاتا عێراقی یا نه‌چاره هاریکاریا سکریتیری گشتی نه‌ته‌وه‌یین ئیک‌گرتی بکه‌ت، داکو به‌ندین بریاری به‌ینه جیجیکرن^(٣٧).

هه‌ر ل سه‌ر هه‌مان بابه‌ت و ده‌ه‌مان رۆژ دا یاریده‌ده‌ری وه‌زیری په‌روه‌ده و فیرکرنی نایگل فوورمان (Nigel Forman)^(٣٨) راگه‌هاند هه‌ردوو لایین جقاتا گشتی ژ ئه‌ندامین حکومه‌تی و ئوپوزیونی پشته‌فانیا بریارا ٦٨٨ دکر. نافیری ئاماژه ب به‌ندی دووی یی بریاری کر، و راگه‌هاند لدویف وی به‌ندی پێدقیه ده‌سته‌ه‌لاتا عێراقی، ب شیوه‌یه‌کی بلهز سه‌رکو‌تکرنا وه‌لاتین خو ب تاییه‌ت ژی سه‌رکو‌تکرنا کورد و شیعه‌یان ب دویمایه‌ی بینیت^(٣٩).

سن: بوچوونین ئه‌ندامین جقاتا گشتی لسه‌ر دا‌بینکرنا هاریکاریان بۆ کوچبه‌رین کورد

د چوارچووقی بریارا ٦٨٨ ژماره‌یه‌کا ئه‌ندامین جقاتا گشتی داخوازکرن هاریکاریین مروقی بۆ کوچبه‌رین کورد به‌ین دا‌بینکرنا. د قی چوارچووقی دا ل ١٥ نیسانی ١٩٩١ جیرالد کاوفمان داخوازر شاهنشینا ئیک‌گرتی، گومه‌لگه‌ها ئه‌وروپی و ده‌زگه‌هین دی بین نیفدهولهتی ل دویف بریارا ٦٨٨ هه‌موی بزاقین خو به‌دن، داکو هاریکاریین مروقی بۆ کوچبه‌رین کورد دا‌بین بکه‌ن^(٤٠).

دهنگهدانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

د بهرسفا وی دا نوینهری حکومتی و وزیری کشتوکالی دووگلاس هوگ (Douglas Hogg) ^(٤١) راگه هاند کومهلگهها نیفدهولهتی بزاقین مهزن د بواری هاریکاریکنا مروقی دا دابون، لی یا پیڈقی بوو گاقین زیدهتر بو جیبجیکرنا وان بزاقان بدن ^(٤٢).

هر ل ١٥ نیسانی ١٩٩١ وزیری دهرقه دووگلاس هیرد دیارکر، ل گهل پهسه ندرکنا پروژه بریارا ٦٨٨ پروسهیهکا یا بلهز و بهرفره بو دابینکرنا هاریکاری و فریاگوزاریان بو کوچبهترین کورد دهستپیکر بوو ^(٤٣).

هر ل سهر قی بابهتی ل ١٦ نیسانی ١٩٩١ سهروک و وزیری بریتانیا جوون مهیجور دیارکر، ل دویف بریارا ٦٨٨ پیڈقیه نهتهوهیین نیگرتی ئهرکی پاراستن و دابینکرنا هاریکارین مروقی بو کوچبهترین کورد وهریگریت ^(٤٤).

د روینشتنا رۆژا ١٧ نیسانی ١٩٩١ دا دووگلاس هیرد دووپاتدکر بریارا ٦٨٨ ب راشکوی دهستههلاتا عیراقی پابهند دکر، داکو بو دابینکرنا هاریکاریان بو کوچبهترین کورد ههفکاریا ههولین مروقیین نیفدهولهتی بکن. ناقبری دیارکر بو دابینکرنا هاریکارین مروقی بو کوچبهترین کورد حکومتا بریتانیا لدویف ساناهیتین و بمفاترین ریک دا دگهریا، ههروسا پشتهفانیا بزاقین مروقی یین ریکخراوین میری و نه میری دکر. دووگلاس هیرد دووپاتکر ل دویف ئهقی بریارا ههموی خهلکی عیراقی ئهون کوردستانی و باشوری عیراق هاتیه سهروکوترن، دی ژ هاریکاریین نیفدهولهتی مفادار بن ^(٤٥).

لسر ههمان بابهت و دههمان رۆژ دا وزیری دهرقه یی حکومتا سیبهه جیرالد کاوفمان ب ناقی پارتیا پاریزگاران و ئوپوزسیون دیارکر، ئوپوزسیون ب گهرمی پیشوازی ژ بریارا دابینکرنا هاریکاریان بو کوچبهترین کورد د چوارچووقی بریارا ٦٨٨ دکر ^(٤٦).

ل ١٨ نیسانی ١٩٩١ وزیری بهرگری بریتانیا تووم کینگ (Tom King) ^(٤٧) راگه هاند کوچبههرا پیڈقی ب هاریکاریین مروقیین ههموی ولاتان بوون، ناقبری خوشحالیا خو ب بهشداریا وهلاتین دی د هاریکاریکنا کوچبهترین کورد دا دهربری، و دیارکر وهلاتی هولهندا بریار دابوول گهل بریتانیا و فرنسا و د چوارچووقی بریارا ٦٨٨ دا بهشداریی د دابینکرنا هاریکاریین مروقی بو کوچبهترین کورد دا بکعت. ناقبری دیارکر حکومتا بریتانیا ل گهل وهلاتین دی یین ههریمی و

دهنگفهدانا بریارا ٦٨٨ یا جفاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جفاتا گشتی دا

نیفدهولهتی بهردهوام د پهیوهندیی دابوو، داکو هاریکارین مروقی بۆ کوچبهترین کورد دابین بکهن (٤٨).

د ههمان رۆژدا ئەندامین جفاتا گشتی مارتن ئونیل (Martin O'Neill) (٤٩)، دهیغید هاریس (David Harris) (٥٠) و مایکل مهیتس (Michael Mates) (٥١) ژێ بابتهتی دابینکرنا هاریکاریان دچوارچووئی بریارا ٦٨٨ گوتوبیژ کرن. د قی چوارچووئی دا مارتن ئونیل پهسنا بهرسفدانا مروقی یا بریتانیا و نیفدهولهتی بۆ کوچبهترین کورد کر، و ب بهرسفدانهکا و بلهز دازانین، لی یی دوو دل بوو بتتی هاریکاریین بریتانی و فرهنسی تیرا وی قهیرانا مروقی یا مهزن بکهن (٥٢).

ههروهسا مایکل مهیتس داخواز ژ حکومهتا بریتانیا کر، ههمی ههولین خول نهتهوهیین ئیکگری بدهن، داکو هاریکاریین پتر بۆ کوچبهترین کورد دابین بکهن. نافبری داخوازکر پروسهیا سهرکهفتی یا گههاندنا هاریکاریان ئەوا بۆ کویت د شهری کهنداوی دا هاتیه ئەنجامدان، بۆ کوچبهترین کورد ژێ دووباره بکهن. مایکل مهیتس ههروهسا داخواز کر وهک پروسهیا هاریکاریان کویت پروسهیا مروقی یا هاریکاریکرنا کوچبهترین کورد ل بن سایا نهتهوهیین ئیکگری دا بیت (٥٣).

دهیغید هاریس داخوازکر حکومهتا بریتانیا بزاقی بکهت وهلاتین ئەندامین نهتهوهیین ئیکگری پابهند بکهت، بهشداریهکا بهرفرهتر د دابینکرنا هاریکاریان بۆ کوچبهترین کورد بکهن. نافبری پیشنیار کر ئەو وهلاتین نهشین بهشداریی د کریارین پاراستنا هاریکاریان دا بکهن، ل شوینا هندی پشتگیریین دارایی و پارهی پیشکیشی نهتهوهیین ئیکگری بکهن (٥٤).

ل ٢٢ نیسانی ١٩٩١ وهزیرا گهشهپیدانا دهرفه یا بریتانیا لیندا چالکر (Lynda Chalker) (٥٥) ههمان بوچوونا دهیغید هاریس ههبوو. نافبریی راگههاند ئەو وهلاتین ب ههه ئهگههکی نهشین بهشداریی د دابینکرنا هاریکاریین مروقی دا بکهن، بلا ل شوینا هندی دراوی و پارهیان بدهن. ههروهسا لیندا چالکرئ راگههاند هندی کارهساتا مروقی یا کوچبهترین کورد یا بهردهوام بیت، یا پیندقیه چ وهلات بی چالاکێ رانهوهستن. لیندا چالکر یا ب هیفی بوو، کو ههموی وهلاتین ئەندامین نهتهوهیین ئیکگری ل دویف بریارا ٦٨٨ و بانگا نهتهوهیین ئیکگری دی هاریکاریان بۆ کوچبهترین کورد دابین کهن (٥٦).

چوار: گوتوبیزکرنا کاریگه‌ریا بریارا ٦٨٨ لسەر یاساین نیفدهولهتی ژ لایئ ئەندامین جقاتا گشتی قه:

ژماره‌یه‌کا ئەندامین جقاتا گشتی یا بریتانیا به‌حس ژ کاریگه‌ریا بریارا ٦٨٨ لسەر یاساین نیفدهولهتی کرن. د قی چوارچوو قی دا ل ١٥ نیسانی ١٩٩١ وه‌زیری دهرقه دوگلاس هیرد راگه‌هاند ئەقی بریاری مه‌ودایی کریارین نیفدهولهتی به‌فره‌هتر لی کرن، هه‌روه‌سا گرژین کلاسیک بین ناقه‌هرا سه‌روه‌ریا ده‌ولهتی و پابه‌ندبوونین مروقی دووباره ریک ئیخستن. دووگلاس هیرد بی ب هیقی بوو، کو پروسه‌یا سه‌رنیخستنا مافین مروقی ب سه‌ر سه‌روه‌ریا ده‌ولهتی ب به‌شداریکریا نیفدهولهتی یا به‌رده‌وام بیت (٥٧).

ل هه‌مان رۆژ نوینه‌ری پارتیا پاریزگارن پیته‌ر بلاکەر (Peter Blacker) (٥٨) په‌سنا پیکه‌ کارکرنا نیفدهولهتی بو په‌سه‌ندکرنا بریارا ٦٨٨ کر، و راگه‌هاند بو ئیکه‌م جار بوو نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی سه‌رده‌ریه‌کا بی وینه ل گه‌ل پرسین کومکوژی ئان نیزیک کومکوژی بکه‌ن. ناقبری دیارکر ئیکه‌هنگیا دناق ئەندامین هه‌رده‌مین جقاتا ناسایشا نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی ب تاییه‌تی ئیکه‌هنگیا رۆل و بزاقین لایه‌نین ویلایه‌تین ئیکگرتین ئەمریکا، بریتانیا و فره‌نسا ئەگه‌ر بوون بریارا ٦٨٨ به‌یته په‌سه‌ندکرن (٥٩).

ژ لایه‌کی دی قه و ل هه‌مان رۆژ نوینه‌ری پارتیا پاریزگارن ئەنتونی نیلسون (Anthony Nelson) (٦٠) نیگه‌رانیا خو ژ وی چه‌ندی دهربری، و هوشداری دا ب ماییتیکرنی د سه‌روه‌ریا وه‌لاتان دا دی پیشه‌اتین مه‌ترسیدار دروست بن. ناقبری راگه‌هاند پیشیلکرنا سه‌روه‌ریا عیراقی دی ریکی ل به‌ر پیشیلکاری و ماییتیکرنی دی ل وه‌لاتین دی قه‌که‌ت. ئەنتونی نیلسون راگه‌هاند ب پیشیلکرنا سه‌روه‌ریا وه‌لاتان سیسته‌می نیفدهولهتی و هه‌فسه‌هنگیا سیاسی و یاسایی یا جیهانی دی هینه تیکدان (٦١).

هه‌ر ل ١٥ نیسانی ١٩٩١ دناقه‌هرا ماییتیکرن د سه‌روه‌ریا عیراقی و هاریکاریا مروقی بو کوچه‌رین کورد دا جولیان ئەمیری (Julian Amery) (٦٢) پیشنیارکر حکومه‌تا بریتانیا و هه‌قه‌پیمانین وی هاریکاریکرنا کوچه‌رین عیراقی ب کاری خو بی پیشینه دابنن، ب تاییه‌تی کوچه‌رین ل کوردستانی و ل باشوری عیراقی تویشی ئیش و نازان بووی (٦٣).

دهنگه‌دانا بریارا ٦٨٨ یا جفاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جفاتا گشتی دا

ل ١٧ نیسانی ١٩٩١ دووگلاس دیک (Douglas Dick) ^(٦٤) سهرئیکستا لایهتی مروقی ب سهر سهروریا نشتیمانی یا عیراقتی د بریارا ٦٨٨ ب گورهورینه‌کا ئه‌خلاقی و یاسایی نیفدهولهتی دا زانین. نافبری راگه‌هاند وان گوهورینان دیارکر، کو ماییتکرن ژ بو پاراستنا مروقی ژ ماییتکرن د سهروریا دهولهتی دا گرنگتره ^(٦٥).

د ههمان رۆژ دا وه‌زیری دهرقه دووگلاس هی‌رد، پشته‌فانیا حکومه‌تا بریتانیا بو گوهورینا سیاستا نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی، ژ پیشئیکستا پرسا مروقی یا کوچبه‌رین کورد ب سهر سهروریا دهوله‌تا عیراقتی دیارکر، و راگه‌هاند حکومه‌تا بریتانیا دی د پشته‌فانیکرنا وی سیاستی دا د به‌رده‌وام بن ^(٦٦).

ل ٨ ئیاری ١٩٩١ دا رووسیل جوونستون (Russell Johnston) ^(٦٧) به‌حس ژ وی بابته‌تی کر، و راگه‌هاند پشتی شهرئ جیهانی دوویی (١٩٣٩ - ١٩٤٥) نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی بنه‌مایین ماییتکرنی ب تاییه‌تی ماییتکرن د کاروبارین نافخویی بین وه‌لاتین خودان سهروریا ریکئیکستبون، لی د چوارچیوی بریارا ٦٨٨ و ماییتکرن نیفدهولهتی ژ بو پاراستنا کوردان بنه‌مایین ماییتکرنی هاتن گوهورین. نافبری راگه‌هاند وی بریاری پیشینه‌یک دانا، داکو ل داهاتی دا ههر گا‌فا رهوشی بی‌دقی پی هه‌بوو، دووباره ده‌ستکاری د بنه‌مایین ماییتکرنی دا به‌یته‌کرن ^(٦٨). هه‌روه‌سا رووسیل جونستون دیارکر ده‌می وه‌لاتین زله‌یز وه‌ک چینی چ به‌ربه‌ست ل پیش پی‌رابوونین نیفدهوله‌تین بریارا ٦٨٨ نه‌گرتیه به‌ر، کوده‌نگیه‌کا جیهانی به‌رامبه‌ر پرسین مروقی ل جیهانی دروست بوو. نافبری راگه‌هاند ئه‌ف چهنده گوهورینه‌کا نوی یا هه‌لوپستی وه‌لاتان بوو ^(٦٩).

ههر ل سهر فی بابته‌تی ل ٣ شوباتی ١٩٩٢ مایکل نیوبیرت (Michael Neubert) ^(٧٠) په‌سنا رولی گشتی بی جیهانی کر، و راگه‌هاند جیهانی ب له‌زی و روونی به‌رسقا پیشیکاریین ل عیراقتی دا، د ههمان ده‌ما نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی و هه‌فیه‌مانیا نیفدهولهتی ب شیوه‌یکه‌ی ژیرانه‌کار دکر، کو کاریگه‌ری ژ هه‌ستی نه‌ته‌وه‌یی بی عه‌ره‌بی ل ده‌فه‌ری و وه‌لاتین عه‌ره‌یین ئه‌ندام د هه‌فیه‌مانیا نیفدهولهتی نه‌کر. نافبری داخواز کر هه‌موی وه‌لات ب بریارین نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی پابه‌ند بن، ئه‌و چهنده ب پاراستنا یاسا و ناسایشا نیفدهولهتی دازانین ^(٧١).

پینج: نیگهرانیین ئەندامین جقاتا گشتی ژ ئەگهری جیبجینهکرنا بریارا ٦٨٨

ژمارهیهکا ئەندامین جقاتا گشتی یا بریتانیا بهس ژ ئەگهری پابه‌ند نه‌بوونا دسته‌هلاتا عیراقی ب به‌ندین بریارا ٦٨٨ دکرن. د فی چوارچوو‌فی دا ل ١٥ نیسانی ١٩٩١ پیتهر شوور (Peter Shore) ^(٧٢) راگه‌هاند بریارا ٦٨٨ داخوای ژ عیراقی دکهت سه‌رکو‌تکرنا خه‌لکی خو یی سفیل رابوه‌ستینیت. نافیری دیار کر ئەگهر دسته‌هلاتا عیراقی ئەو چه‌نده جیبجینه‌کر، هنگی بریتانیا و کومه‌لگه‌ها نیفده‌ولهتی لدویف بریارا ٦٨٨ به‌رپرسیاریا ئەخلاقی هه‌لبگرن و وه‌نه‌که‌ن سه‌روکی عیراقی سه‌ددام حسین خه‌لکی سفیلی عیراقی سه‌رکو‌تکهت ^(٧٣).

ب هه‌مان شیوه و د هه‌مان روژ دا جولیان ئامری راگه‌هاند ئەگهر دسته‌هلاتا عیراقی پابه‌ندی به‌ندین بریارا ٦٨٨ نه‌بوو، باشتره حکومه‌تا بریتانیا ب ریکا هه‌شپه‌یمانان و نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی پیرابوو‌یین وه‌ک بکارئینانا سه‌ربازی بگرنه‌به‌ر، هه‌که ب ریکا هه‌ولین ب کوم نه‌هات ئەنجامدان، دبیت ب ریکین دی وه‌ک مایتیکرنا سه‌ربازی یا ئیکلایهن وی پرسن چاره بکه‌ن ^(٧٤). هه‌ر ل ١٥ نیسانی ١٩٩١ ده‌یفید ئوون (David Owen) ^(٧٥) و ریچارد ئەلیکسانده‌ر (Richard Alexander) ^(٧٦) داخواز کرن حکومه‌تا بریتانیا بزاقی بکهت هیزین ناشتی پاریز بین نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی به‌نیرنه عیراقی، داکو بریارا ٦٨٨ به‌یته جیبجیکرن، هه‌روه‌سا ژيانا کوچبه‌رین کورد به‌یته پاراستن ^(٧٧).

لسه‌ر ئەگهری جیبجینه‌کرنا بریارا ٦٨٨، وه‌زیرین بریتانی به‌رسفا نیگهرانیین ئەندامین جقاتا گشتی دان. د فی چوارچوو‌فی دا ل ١٥ نیسانی وه‌زیرن کشتوکالی دووگلاس هووگ ب نوینه‌راتیا حکومه‌تی به‌رسفا په‌رله‌مانتاران دا، و راگه‌هاند ئەگهر دسته‌هلاتا عیراقی چ به‌ره‌به‌ستان بو بزاقین نیفده‌ولهتی و هاریکارین مروفی دروست نه‌کهت، ب بورینا ده‌می دی باوه‌ری بو کوردان دروست بیت و دی فه‌گهرینه جهین خو. لی ئەگهر به‌ره‌به‌ست بو وان بزاقان هاتن دروستکرن، کورد ناقه‌گهرینه جهین خو ^(٧٨).

د به‌رسفا په‌رله‌مانتاران دا ل ١٥ نیسانی دوگلاس هیرد راگه‌هاند ریوشوینن سه‌ربازی و هه‌نارتتا هیزان بو عیراقی ب سه‌ناهی ناهین جیبجیکرن، و چ مفای ب کوردین ل سه‌ر چیایان ناگه‌هینیت ^(٧٩).

دهنگه‌دانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

ههروهسا دووگلاس هیرد راگه‌هاند پروسه‌یا په‌سه‌ندکرنا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نیفدهولهتی ب هه‌فکاری ل گهل عیراقی بریقه د چوو. ناقبری دیارکر ب فی شیوهی پروسه بریقه‌چوو و سه‌روه‌یا عیراقی ژی یا پاراستی بوو.^(٨٠)

ل ١٦ نیسانی ١٩٩١ جوون مه‌یجورور راگه‌هاند ئه‌گهر دهسته‌لاتا عیراقی ئاسته‌نگ بو دابینکرنا جیبجیکرنا بریارا ٦٨٨ دروستکر، ل وی ده‌می ل دویف وی بریاری پیدفیه نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی پی‌رابوونان ل دژی دهسته‌لاتا عیراقی بگرنه‌بهر.^(٨١)

هه‌ر ل سه‌ر بابته‌ی ئه‌گه‌ری پابه‌ند نه‌بوونا دهسته‌لاتا عیراقی ب به‌ندین بریارا ٦٨٨، ل روینشتنا روژا ١٧ نیسانی ١٩٩١ نایگل فوورمان داخووا به‌لگه‌یان ل سه‌ر جیبجیکرنا بریاری کر، ناقبری یی دوودل بوو دهسته‌لاتا عیراقی ب تمامی پابه‌ندی وی بریاری بیت، و سه‌رکوئکرنا وه‌لاتین خو ب شیوه‌یه‌کی به‌لز رابگریت. نایگل فوورمان داخووا کر کومه‌لگه‌ها نیفدهولهتی دهسته‌لاتا عیراقی هان بدهت، سه‌رکوئکرنا کورد و شیعه‌یان ب دویمای بینیت و پابه‌ندی بریارا ٦٨٨ بیت.^(٨٢)

د هه‌مان روژ دا جیرالد کاوفمان دیارکر لدویف بریارا ٦٨٨، دهسته‌لاتا عیراقی هاتبوو پابه‌ندکرنا هاریکاریا هنارتیین نیفدهولهتی ژ بو کارین مروقی بکه‌ن. ناقبری راگه‌هاند ئه‌گهر هیزین عیراقی مه‌رمه‌ک هه‌بوو ب هه‌ر شیوه‌یه‌ک ژ شیوه‌یان مایتیکرنی د کاروبارین هنارتیان دا بکه‌ن، ئان به‌ریه‌ستان بو دروست بکه‌ن، ئه‌و چه‌ند ب پیشیلکرنا بریارا ٦٨٨ ده‌یته دانان، ل وی ده‌می پیدفیه نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی دژی وی چه‌ندی راه‌ستن، و ریکارین پیدفی بگرنه‌بهر. هه‌روهسا جیرالد کاوفمان راگه‌هاند ئه‌گهر دهسته‌لاتا عیراقی بریارا ٦٨٨ جیبجی نه‌کر. هنگی ل دویف بریاری پیکری هه‌رس وه‌لاتین بریتانیا، ویلایه‌تین ئیکگرتیین ئه‌میریکا و فره‌نسا دشین هیزین سه‌ربازی به‌نیزنه عیراقی، و پاریزگاریی ژ کوچه‌رین کورد بکه‌ن.^(٨٣)

د دریزه‌یا گوتارا خو دا جیرالد کاوفمان داخووا ژ حکومه‌تا بریتانیا کر، د چوارچوو‌قی بریارا ٦٨٨ دا و بریکا هنارتیی بریتانیا داخووا ژ ل نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی بکه‌ن، داکو شانه‌ه‌کی به‌نیزنه عیراقی و ئه‌و شانده‌کولینی د پرسا کومکوژیا کوردان دا بکه‌ن. ناقبری راگه‌هاند ئه‌گهر تاوانین جینوسایدی ل به‌رامبه‌ر کوردان هاتن سه‌لماندن، پیدفیه وه‌لاتین بریتانیا، فره‌نسا و

دهنگه‌دانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نیقدهولهتی د جقاتا گشتی دا

ویلایه‌تین ئیکگرتی بین ئهمریکا هیزین سه‌ربازی بهنینه کوردستانی، و پارێزگاریی ژ کوردان بکهن^(٨٤).

ل ١٧ نیسانی ١٩٩١ دوگلاس هیزد بهرسفا گوتارین په‌رله‌مانتاران دا، دیارکر چ به‌لگه نه‌بوون، کو ده‌سته‌ه‌لاتا عێراقی به‌ر به‌ست ل پێش بریارین نیقدهولهتی دروست کرین. هه‌روه‌سا ناڤبری دیارکر حکومه‌تا بریتانیا چاڤه‌ریی راپورتین نوینه‌ری نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی دکهن، داكو زانیاریان ل سه‌ر پابه‌ندبوونا ده‌سته‌ه‌لاتا عێراقی ب بریارا ٦٨٨ وه‌ر بگرن^(٨٥).

دووگلاس هیزد گوتارا جوون مه‌یجوور دووپاتکر و راگه‌ه‌اند ئه‌گه‌ر عێراق ب پێرابوونین خو نه‌رابیت، ل دویف بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ئاسایشا نیقدهولهتی پێدڤیه نه‌ته‌وه‌یین ئیکگرتی پێرابوونین پێدڤی بگرنه‌به‌ر^(٨٦).

دهنگهدانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

یئ سهرویا حکومهتان دانا. ل بهرامبهر دا کیم ئەندامین جقاتی بریار ب پیشیلکاری بو سهر سهروری و یاسایین نیفدهولهتی دزانی.

ژ لایهکی دیقه ب فهکولین د گوتوبیژین پهرلهمانیین بریتانی دیاربوو نیگهرانیهکا ئاشکهر ل ناف ئەندامین جقاتا گشتی دا دروست ببوو، لسهر ئەگهری جیبجینهکرنا بریارا ٦٨٨ ژ لای دهمستهلاتا عیراقی فه. پهرلهمانتاران گومانین خو دیاردکرن، کو حکومهتا عیراقی پابهند بیت سهرکوکرنا خهلکی خو بدویماهی بینیت و ریکی ب هنارتا هاریکاریین مروقی بدعت. فی نیگهرانیی وهکر ژمارهیهک ژ ئەندامین جقاتی داخوازا گرتهبهر کریکاران بو گهرهنتیکرنا جیبجیکرنا بریاری بگرنه بهر.

پهراویز:

(^١) مهنهان محمد حسین، موقف بریطانیا من القضية الكردية في العراق ١٩٧٥ - ١٩٨٠، ١، مرکز زاخو للدراسات الكردية، زاخو، ٢٠١٨، ص ٣٥ - ٥٦.

(^٢) پهیفا ئەنفال ژ سورمهتا قورئانی هاتبوو وهگرتن. ب فی چهندی دهمستهلاتا عیراقی د فیا مورکهکا ئایینی و روهایتی بدمه هیرشین خو بو سهر دهقرین کوردی ل عیراقی. دهمستهلاتا عیراقی نیزیکی (%٩٠) یا گوندین کوردستانی ژناقبرن، بقی چهندی ژی ههردوو بهشین سهرهکیین ئابوریا کوردستانی کشتوکال و خودان کرنا پهزی ژناقچووون. زیانین گیانین کوردان ل دویف ژندهرین کوردی زندهتر ژ ١٨٢ هزار کهسان بوون. بو پتر پیزانینان بنیره: محهمد ئیحسان، جینوسایدی کورد له عیراق، فهیلیهکان، بارزانیهکان، ئەنفال، ههلهبجه، بهعهرهبرکردن. چاپخانهی شههاب، ههولیر، ٢٠١٧.

(^٣) ل ١٦ ئاداری ١٩٨٨ لهشکر عیراقی باژیی ههلهبجه یئ ل سهر سنوری ئیرانی بومیهباران کرن. د فی هیرشیدا نیزیکی ٥،٠٠٠ کوردین سفیل هاتن کوشتن.

NBR 085/1، Part B، FCO 8/7522، Middle East Department، Halabja، 16 March 1989.

بو پتر پیزانینان بنیره: محهمد ئیحسان، جینوسایدی کورد له عیراق، فهیلیهکان، بارزانیهکان، ئەنفال، ههلهبجه، بهعهرهبرکردن. چاپخانهی شههاب، ههولیر، ٢٠١٧، ل ٤٥٣.

دهنگفهدانا بریارا ٦٨٨ یا جفاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جفاتا گشتی دا

(٤) مسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنهوی رزگاریخوازی کورد، ب٥، راپهرین دهرهفت و ئاستهنگهکان (١٩٩١-٢٠٠٢)، ١، چ١، رۆکسانا، ههریمی کوردستان، ٢٠٢٢، ل ١٩؛ عهلی تهتەر نیروهیی، بزاقی رزگاریخوازی نهتهویی کورد له کوردستانی عێراق له سالهکانی جهنگی عێراق-ئێران دا (١٩٨٠-١٩٨٨)، چ٢، سپیریز، دهوک، ٢٠١٩، ل ل ٤٧٩ - ٤٨٩.

(٥) ل ٢ تهباخی ١٩٩١ وهلاتی کونیت ژ لایئ سوپایی عێراقی فه هاته داگیرکرن. ل ١٦ کانوونا دوویی ١٩٩١ وهلاتین ههقهیمان ب سهکرداتیا ویلایهتین ئیکگرتیئن ئهمریکا دهست ب ئوپهراسیونهکی ب دژی سوپایی عێراقی ل کونیت کرن. ل (٢٨) شهقا ٢٧ شوباتی ١٩٩١ ئوپهراسیون ب دویمههیک هات، و سوپایی عێراقی نهچاربوو خو ژ کونیت فهکشن. ئهو ئوپهراسیون ب (باهوزا بیابانی) ئان (شهري کهنداوی) دهئیته نیاسین.

Bush, George H. W., Public Papers of the Presidents of the United States, Washington, Government Publishing Office, 1992, P 5; <https://www.hrw.org/reports/1992/WR92/MEW1-02.htm> Accessed 22 May 2025.

(٦) NBR, FCO, 58 / 5945, Letter from Hanay to J. Dunn Esq., MP, The National Archives (TNA), Kew, 8 April 1991; NBR, FCO, 9/ 8777, Letter from Browne, N. W. Confidential, to D. A. Gore-Booth Esq, 19 December 1994

(٧) علي سنجاري، القضية الكردية و حزب البعث العربي الاشتراكي في العراق، ج٣، مطبعة خاني، دهوك، ٢٠١٢، ص٩١.

(٨) Stanley T. Kresge, Gulf War Termination Revisited, Maxwell Air Force Base, AL Air War College, Air University, April 1999, P10; <https://www.hrw.org/reports/1992/WR92/MEW1-02.htm> Accessed 22 May 2025.

(٩) ئوفرا بینگو، کوردی عێراق بنباتانی دهولەتیک له ناو دهولەتدا، و: سۆران مستهفا کوردی، دهزگای ئاراس، ههولیر، ل ٣٠٨.

(١٠) NBR, FCO 58/ 5945, From FCO to Immediate Ankara, Iraq: the Plight of Kurds, UNCLASSIFIED, April 4, 1991. ; NBR, FCO 58/ 5945, from United Kingdom Mission (UKMIS New York) to Deskby, UNCLASSIFIED, May 5, 1991.

(١١) NBR, FCO 58/ 5766, CONFIDENTIAL UK COMMS ONLY, From UKMIS New York to FCO, Iraq and the Kurds: Secretary-General's Report to Security Council, April 27, 1991.

- (12) NBR ،FCO 58/5766 ،Letter from RHT Gozney to Stephan ،Kurds Contingency Draft Resolution ،12 April 1991.
- (13) NBR ،FCO 58/5945 ،Letter from UKMIS to DESKBY FCO ،Situation by Country ، 8 April 1991.
- (14) NBR، FCO 58/ 5947، FCO Consular Department، to British Embassy Tehran، April 23، 1991.
- (15) NBR ،FCO 58/5766 ،Letter from FCO to Flash UKMIS New York ،From Private Secretary ،Secretary of State's Meeting with French Foreign Minister ،Iraq and Kurds ،UNICEF ،April 15 ،1991.
- (16) UK Parliament، Hansard، House of Commons Debates، Kurdish People، Volume 192: debated on Thursday 6 June 1991، Column 490– 504; UK Parliament، Hansard، House of Commons Debates، The Gulf، Volume 184: debated on Monday 21 January 1991، Column Column 25– 34 ; UK Parliament، Hansard، House of Commons Debates، Kurds in Iraq (political Future)، Volume 188، 28 March 1991، C 11٠٥– 1114
- UK Parliament، Hansard، House of Commons Debates، Middle East، Volume 187: debated on Wednesday 13 March 1991، Column 929;
- UK Parliament، Hansard، House of Commons Debates، The Gulf (Ecology) ،Volume 187: debated on Friday 15 March 1991، Column 1364.
- (17) Kurds in Iraq (political Future)، Op.cit.، C 1104– 1114.– The Gulf، Op.cit.، C 25.
- (18) Middle East، V 187 ،Op.cit.، Column 929. Kurds in Iraq (political Future)، Op.cit.، C 11٠3– 1114; Iraq V 189، Op.cit.، C 32.
- (19) UK Parliament، Hansard، House of Commons Debates، Iraqi Refugees، Volume 189: debated on Monday 22 April 1991، Column 774– 786; UK Parliament، Hansard، House of Commons Debates، Iraq، Volume 189: debated on Monday 15 April 1991 Column 21– 34; UK Parliament، Hansard، House of Commons Debates،

Iraqi Refugees, Volume 194: debated on Wednesday 3 July 1991, V 194, Column 344- 380.

(20) NBR, FCO 58 / 5765, From UKMIS to Immediate FCO, French UN Initiative on The Kurds, 2 April 1991.

(21) جيون مهيجور ل سالا ١٩٧٩ هتا سالا ٢٠٠١ نوينهري پارتيا پاريزگارن و بازنهيا هانتينگدون (Huntingdon) بوو. ناقبري د ماوهيي پهرلمانتاريا خودا چند پوست وهرگرتيون. ژ گرنگترين وان پوستان ل سالتين ١٩٩١-١٩٩٧ سهروك وهزيري بريتانيا بوو، دههمان دم دا سهروك پارتيا پاريزگارن زي بوو.

<https://members.parliament.uk/member/119/career> Accessed 22 May 2025.

(22) NBR, FCO 58 / 5945, Letter from RT Hon Prime Minister John Major to RT Hon Niel Kinnock Leader of the Opposition, 4 April, 1991.

(23) NBR, FCO 58 / 5765, From Peking to Private Secretary, French UN Initiative on The Kurds, 4 April 1991.

(24) NBR, FCO 58 / 5765, Letter Piking to Private Secretary, UN Security Council: French Initiative on Kurds, April 1991.

(25) NBR, FCO 58 / 5765, Letter from UKMIS New York to Deskby FCO, Piking for Private Secretary, April 1991.

(26) NBR, FCO 58 / 5765, Letter from UKMIS New York to Flash FCO, Piking for Private Secretary, Iraq and the Kurds ٦, April 1991.

(27) NBR, FCO 58 / 5945, Letter from UKMIS to Deskby FCO, Iraq and the Kurds ٦, April 1991.

(28) NBR, FCO 58 / 5765, Letter from UKMIS to Deskby FCO, Iraq and the Kurds, 6 April 199 ; <http://unscr.com/en/resolutions/688> Accessed 14 June 2025.

(29) دووگلاس هيرد ل سالتين ١٩٧٤-١٩٩٧ نهندامي پارتيا پاريزگارن و بازنهيا ميد ئوكستون (Mid Oxton) بوو. ناقبري ل ماوهيي پهرلمانتاريا خو دا چند پوست وهرگرتيون ژ وان ل سالتين ١٩٨٩-١٩٩٥ وهزيري دهرقه يي بريتانيا (Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs) بوو. دووگلاس هيرد ل سالا ١٩٩٧ بوويه نهندامي جفاتا لوردان.

<https://members.parliament.uk/member/875/career> Accessed 22 May 2025.

(30) Iraq Op.cit. ,C 22.

(31) Ibid., C 27.

(32) لینوکس بووید ل ٩ حوزیرانی ١٩٨٣ ههتا ١ ئایاری ١٩٩٧ نوینهری پارتیا پاریزگارن و بازنهیا موریکامب و لوونسدهیل (morecambe and Lunesdale) بوو. ناقبری د ماوهیی پهرلهمانتاریا خو دا چند پوست وهرگرتیون، ژ وان ل سالین ١٩٩٠-١٩٩٤ وهریری هاریکار بوو ل وهرتا دهرقه و کوموونیلس (Parliamentary Under-Secretary at the Foreign and Commonwealth Office) بوو.

<https://members.parliament.uk/member/902/career> Accessed 21 May 2025

(33) Kurdish People, Op.cit., C 501.

(34) UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Engagements,

Volume,189: debated on Tuesday 16 April 1991, Column 159.

(35) حکومهتا سیهبر (Shadow Government) بریتیه ژ دهستهیه کاریکتیخستی د ناف پهرلهمانی بریتانیا دا، کو ژ سه رکردهیین مهزنتین پارتیا ئوپوزسیون د جقاتا گشتی دا پیک دهین. هه وهریه کئی وی حکومهتی کاری چافدیسی سیاستا وهزیری هه ف ئاستی خو د حکومهتا بریتانی دا دکهت. ئیک ژ بنه مایین سه ره کیین دیموکراسیا بریتانیا و سیسته می نافخویا ناف پهرلهمانی بریتانیا، ژ سه رکردهیین مهزنتین پارتیا ئوپوزسیون د جقاتا گشتی دا پیک دهین. ههروه سا ریزهیا % ١١,٦ یا ده می جقاتا گشتی بو حکومهتا سیهبر ئانکو ئوپوزسیون دهیته ته رخانکرن. سه رباری فی چه ندی ئوپوزسیون رهفارتین حکومهتی شه رمار بکهت و وهرگرتنا باوهری ژ حکومهتی ئیک ژ میکانیزمین گرنگه ددهستی ئوپوزسیونی دا، کو نه گه بهیته په سه ندرن دبیته نه گه کو حکومهت دهست ژ کاریکیشیت.

Barnett, Hilaire, Constitutional and Administrative Law. 4th ed. London, Cavendish Publishing, 2002, P 446- 447.

(36) جیرالد کاوفمان ل سال ١٩٧٠ وهک ئه ندام پهرلهمانی پارتیا کرینکارن د جقاتا گشتی هاتبوو ههلبزرتن. ناقبری نوینهری بازنهیا مانچستر (Manchester) بوو. جیرالد کاوفمان د ماوهیی کارکرنا خودا چند پوست وهرگرتیون ژ وان ل ١٩٨٧-١٩٩٢ وهریری دهرقه یی حکومهتا سیهبر (Shadow Secretary of State for Foreign Affairs) بوو. ناقبری ل سال ٢٠١٧ کوچا دویمهیی کر.

<https://members.parliament.uk/member/451/career> Accessed 21 May 2025

(37) UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Kurds (Iraq), Volume 189: debated on Wednesday 17 April 1991, Column 421.

(38) نایگل فوورمان نوینهری پارتیا پاریزگارن بوو د جقاتا گشتی دا. ناقبری بو ئیکهه جار ل سال ١٩٧٦ وهک نوینهری بازنهیا کارشالتون (Carshalton) هات ههلبزرتن ههتا سال ١٩٨٣ نوینهراتی وئ بازنهیی دکر. نایجل فوورمان ل ناقبهرا سالین ١٩٨٣-١٩٩٧ بوویه نوینهری بازنهیا کارشالتون و والینگتون (Carshalton and

دهنگفهدانا بریارا ٦٨٨ یا جقاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

(Wallington). ناڤبری ل ماوهیی پهرلهمانتاریا خودا چهند پوستین حکومی وهرگرتیبون، ژ وان ل سالا ١٩٩٢ یاریدهدهری وزارت پهروده و زانست (Under-Secretary in the Department of Education and Science) بوو.

<https://members.parliament.uk/member/833/career> Accessed on 24 June 2025.

(39) Kurds (Iraq), Op.cit., C 428.

(40) Iraq, Op.cit., C 23.

(٤١) دووگلاس هوگ ل ناڤهرا سالتین ١٩٧٩-٢٠١٥ نوینهری پارتیا پاریزگاران بوو د جقاتا گشتی یا بریتانیا دا. ل سالی ١٩٨٣-٢٠١٠ نوینهراتیا بازنییا سلیفور و باکوری هایکام (Sleaford and North Hykeham) دکر. ناڤبری د ماوهیی پهرلهمانتاریا خودا چهند پوستین جوراوجور و وهزاری ههیبون. ژ وان ل سالتین ١٩٩٠-١٩٩٥ وزیر و وزارت کشتوکالی، ماسیگرتن و خوارنان (Minister of State for Fisheries and Food, Ariculture) بوو. دووگلاس هوگ ل سالا ٢٠١٥ بوویه ئهندامی جقاتا لوردان.

<https://members.parliament.uk/member/349/career> Accessed 21 May 2025.

(42) Iraq ,Op.cit. ,C 25.

(43) Ibid.

(44) Engagements, Op.cit., C 159.

(45) Kurds (Iraq), Op.cit., C 420.

(46) Ibid., C 421.

(٤٧) تووم کینگ نوینهری پارتیا پاریزگاران و بازنییا بریدگواتر (Bridgwater) بوو د جقاتا گشتی دا. ناڤبری د ماوهیی پهرلهمانتاریا خو دا چهند پوست وهرگرتیبون، ژ گرنگترین وان بوستان ل سالتین ١٩٨٩-١٩٩٢ وهریری بهرگریا بریتانیا (Minister of State for Defence) بوو.

<https://members.parliament.uk/member/254/career> Accessed 22 May 2025

(48) UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Safe Havens (Iraq), Volume 189: debated on Thursday 18 April 1991, Column 572.

(٤٩) مارتن ئونیل ل سالا ١٩٧٤ وهک ئهندامی جقاتا گشتی سهر ب پارتیا پاریزگاران و بازنییا کلامانان و روزهلای سترلینگ (Clackmannan and East Stirlingshire) هاتبوو ههلبزرتن، و ههتا سالا ١٩٨٣ ل سهر وی بازنییی بهردهوام بوو. پشتی هنگی ل ناڤهرا سالتین ١٩٨٣-١٩٩٧ بوویه نوینهری کلامانان (Clackmannan). مارتن ئونیل ل ناڤهرا سالتین ١٩٩٧-٢٠٠٥ نوینهراتیا بازنییا ئوچیل (Ochil) دکر. ناڤبری ل ماوهیی کارکرنا خودا چهند پوست د حکومتا سیهر دا وهرگرتیبون، ژ وان ل ناڤهرا سالتین ١٩٨٨-

دهنگفهدانا بریارا ۶۸۸ یا جقاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

۱۹۹۲ وهزیری بهرگریی حکومتا سیبهر (Shadow secretary of State for Defence) بوو. ناقری ل ساللا ۲۰۰۵ بوویه ئەندامی جقاتا لوردان.

<https://members.parliament.uk/member/629/career> Accessed on 25 June 2025.

(۵۰) دهقیفد هاریس نوینهری پارتیا پاریزگارن بوو د جقاتا گشتی یا بریتانیا دا. ناقری ل ناقرهرا سالین ۱۹۸۳- ۱۹۹۷ نوینهری بازنییا نیس تی ئایقیس (St Ives) بوو. دهقیفد هاریس د ماوهیی پهرلهمانتاریا خودا چند پوست وهرگرتیبون، ژ وان ل ناقرهرا سالین ۱۹۹۱- ۱۹۹۷ ئەندامی لژنییا دهرقه (Foreign Affairs Committee) بوو. ناقری ل ساللا ۱۹۹۷ واز ژ کارئ پهرلهمانتاریی ئینا.

<https://members.parliament.uk/member/1143/career> Accessed on 25 June 2025.

(۵۱) مایکل مهیتس نوینهری پارتیا پاریزگارن بوو، ل ناقرهرا سالین ۱۹۷۴ - ۱۹۸۳ نوینهری پیتهر سفلید (Peter Sfield) بوو، پاشی ل سالین ۱۹۹۲ - ۲۰۱۰ بوویه نوینهری روژهلاتی هامپشایر (East Hampshire). ناقری د ئهرکی خودا چند پوست وهرگرتیبون، ژ وان ل سالین ۱۹۷۹ - ۱۹۸۷ ئەندامی لژنییا بهرگریی (Defence Committee) بوو، و ل سالین ۱۹۸۷ - ۱۹۹۲ سهروکاتیا وی لژنیی دکر. ههروهسا ل ساللا ۱۹۹۲ وهزیری دهولهتی بوکاروبارین ئایرلهند بوو.

<https://members.parliament.uk/member/49/career> Accessed on 25 June 2025

(52) Safe Havens (Iraq), Op.cit., C 574.

(53) Ibid.

(54) Ibid.

(۵۵) لیندا چالکهر ل ساللا ۱۹۷۴ بو ئیکهم جار وهک ئەندام پهرلهمان ل سهر بازنییا والاسی (Wallasey) هات ههلبژارتن، ههتا ساللا ۱۹۹۲ پینج جارن ل سهر ئیک وهک نوینهری وی بازنیی هاتبوو ههلبژارتن. ناقری ل دهمی پهرلهمانتاریا خودا چند پوست وهرگرتیبون، ژ وان پوستان ل ناقرهرا سالین ۱۹۸۶ - ۱۹۹۷ وهزیرا وهزیرا گهشهپیدانا دهرقه و کومونویلس یا بریتانیا بوو. لیندا چالکهر ل ساللا ۱۹۹۲ بوویه ئەنداما جقاتا لوردان و ل ۲۰۲۳ ل جقاتا لوردان خانهشین بوو.

<https://members.parliament.uk/member/778/career> Accessed 1 June 2025 .

(56) Iraqi Refugees, V189, C 781.

(57) Iraq, Op.cit., C 25-26.

(۵۸) پیتهر بلاکهر ل ساللا ۱۹۶۴ ههتا ساللا ۱۹۹۲ ئەندامی جقاتا گشتی یا بریتانیا بوو، ناقری نوینهری پارتیا پاریزگارن و بازنییا بلاک بوول یا باشور (Blackpool South) بوو. پیتهر بلاکهر ل ساللا ۲۰۰۹ کوچا دویمهیی کر.

دهنگفهدانا بریار ۶۸۸ یا جقاتا ناسایشا نیفدهولهتی د جقاتا گشتی دا

<https://members.parliament.uk/member/750/career> Accessed on 24 June 2025.

(59) Iraq, Op.cit., C 27.

(60) ئەنتوونی نیلسون ل ساللا ۱۹۷۴ بۆ ئیکەم جار وهك ئەندامی جقاتا گشتی سەر ب پارتیا پارێزگاران هات ههلبێرتن. ناڤیری نوینهری بازنهیا چیچنێستەر (Chichester) بوو. ئەنتوونی نیلسون د ماوهیی پهرلهمانتاریا خو داچهند پوست وهرگرتبوون، ژ وان بوستان ل سالین ۱۹۹۲ - ۱۹۹۴ سكرتیری ئابوری یی وهزارهتا گهنجینی (Economic Secretary to the Treasury) بوو. ناڤیری ههتا ساللا ۱۹۹۷ د ئهركی پهرلهمانتاریی دا بهردهوام بوو.

<https://members.parliament.uk/member/826/career> Accessed on 24 June 2025.

(61) Iraq, Op.cit., C 31.

(62) جولیان ئەمیری ل سالین ۱۹۶۰ - ۱۹۹۲ نوینهری پارتیا پارێزگاران بوو د جقاتا گشتی دا. ناڤیری ل دهستیکی نوینهری بازنهیا پرېستون یا باکور (Preston North) بوو، پاشی بوویه نوینهری برایتون پاڤلیون (Brighton Pavilion). جولیان ئەمیری ل ساللا ۱۹۹۲ بوویه ئەندامی جقاتا لوردان.

<https://members.parliament.uk/member/739/career> Accessed on 24 June 2025.

(63) Iraq, Op.cit., C 25.

(64) دووگلاس دیک ل ساللا ۱۹۷۰ وهك نوینهری پارتیا کریکاران سەر ب بازنهیا کلاکمانان و روژههلاتی ستیرلینگشایر (Clackmannan and East Stirlingshire) هاتبوو ههلبێرتن. ناڤیری ل سالین ۱۹۷۹ - ۱۹۸۳ نوینهری دانفیرملان (Dunfermline) و ل سالین ۱۹۸۳ - ۱۹۹۲ نوینهری دانفیرملاین یا روژناڤا (Dunfermline West) بوو. دووگلاس دیک ل ساللا ۱۹۹۰ بۆ ماوهیهکی کیم وهك ئەندامهکی سهرخو د جقاتا گشتی دا بهردهوام بوو. ناڤیری ل سالین ۱۹۹۰ - ۱۹۹۲ دا بوویه نوینهری پارتیا نیشتمانی یا سکوتلهندی د جقاتا گشتی دا، ل وی سالی واز ژ کاری پهرلهمانتاریی ئینا. دووگلاس دیک ل ساللا ۲۰۱۴ کوچا دویمهیی کر.

<https://members.parliament.uk/member/1050/career> Accessed on 24 June 2025.

(65) Kurds (Iraq), Op.cit., C430.

(66) Ibid.

(67) رووسیل جوونستون پهرلهمانتاریی لیبرال دیموکراتان بوو، هەر ژ ۱۹۶۴ ههتا ۱۹۹۷ نوینهراتیا بازنهیا ئینڤیرنیس، نایرن و لووچابەر (Nairn and Lochaber, Inverness) دکر. ناڤیری ل ماوهیی ۱۹۸۸ - ۱۹۹۲ ئەندامی لژنهیا ئیمتیزان (Privileges Committee) یا جقاتا گشتی بوو.

<https://members.parliament.uk/member/996/career> Accessed 21 May 2025

(68) UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Foreign Affairs, Volume 207: debated on Friday 8 May 1992, Column 316.

(69) Ibid.

(70) مایکل نیوینریت ل ساللا ۱۹۷۴ بۆ ئیکهم جار وهك ئەندامی جقاتا گشتی سەر ب پارتیا پارێزگاران و بازنەیا روومفورد (Romford) هاتبوو هەلبژارتن. نافبری هەتا ساللا ۱۹۹۷ د ئەرکی پەرلەمانتاریی دا بەردەوام بوو، و ل ساللا ۲۰۱۴ کوچا دویمایی کر.

<https://members.parliament.uk/member/1257/career> Accessed on 24 June 2025.

(71) UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Nuclear Proliferation, Volume 203, debated on 3 February 1992, Column 43.

(72) پیتەر شوور ل نافبەرا سالین ۱۹۶۴ هەتا ۱۹۹۷ وهك ئەندام پەرلەمانی پارتیا کریکاران کاردکر، د وی ماوهی دا نوینەراتی سێ بازنەیین روژەهلاتی لەندەن کرپوو. نافبری ل نافبەرا سالین ۱۹۸۳-۱۹۹۷ نوینەری بازنەیا بینسال گرین و ستینی (Bethnal Green and Stepney) بوو. پیتەر شوور د ماوهی پەرلەمانتاریا خودا چەند پوست وەرگرتیوون، ژ وان ل نافبەرا سالین ۱۹۸۷ هەتا ۱۹۹۷ ئەندامی لژنەیا دەرڤە بوو.

<https://members.parliament.uk/member/944/career> Accessed 11 June 2025.

(73) Iraq, Op.cit., C 25.

(74) Ibid., C 26.

(75) دەیفید ئوون ل ساللا ۱۹۶۶ وهك نوینەری پارتیا سوشیال دیموکرات و بازنەیا پلایموس سووتوون (Plymouth Sutton) هاتبوو هەلبژارتن، پستی هنگی ل سالین ۱۹۷۴-۱۹۹۲ بوویە نوینەری بازنەیا پلایموس دیفونپورت (Plymouth Devonport). نافبری د ماوهی پەرلەمانتاریا خودا چەند پوست وەرگرتیوون، ژ وان ل نافبەرا ساللا ۱۹۸۱-۱۹۹۰ دووجاران وهك سەرۆکی پارتیا سوسیال دیموکرات هاتبوو دیارکر. دەیفید ئوون ل ساللا ۱۹۹۲ بوویە ئەندامی جقاتا لوردان.

<https://members.parliament.uk/member/992/career> Accessed on 25 June 2025.

(76) ریچارد ئەلیکسەندەر ل نافبەرا سالین ۱۹۷۹-۱۹۹۷ نوینەری پارتیا پارێزگاران و بازنەیا نیوارک (Newark) بوو. نافبری ل ماوهی پەرلەمانتاریا خو دا چەند پوست وەرگرتیوون، ژ وان ل سالین ۱۹۸۲-۱۹۹۷ ئەندامی ئامرازین یاسایی بوو د لژنەیین هەلبژارتی و لژنەیا هەقبەش دا (Statutory Instruments of (Statutory Instruments of Joint Committee) and Select Committee). ل ساللا ۱۹۹۷ ئەرکی پەرلەمانتاریا ریچارد ئەلیکسەندەر ب دویمایی هات.

<https://members.parliament.uk/member/974/career> Accessed on 25 June 2025.

- (77) Iraq, Op.cit., C 27– 28
(78) Ibid. C 25.
(79) Ibid C 27.
(80) Ibid., C 25.
(81) Engagements, Op.cit., C 159.
(82) Kurds (Iraq), Op.cit., C 428.
(83) Ibid., C 420– 421.
(84) Ibid., C 422.
(85) Kurds (Iraq), Op.cit., C 42٨.
(86) Ibid.

لیستا ژیدهران:

بهلگهنامهیین نه به لافکریین بریتانی:

- NBR 085/1, Part B, FCO 8/7522, Middle East Department, Halabja, 16 March 1989.
NBR, FCO 9/ 8777, Letter from Browne, N. W. Confidential, to D. A. Gore-Booth Esq, 19 December 1994
NBR, FCO 58 / 5765, From Peking to Private Secretary, French UN Initiative on The Kurds, 4 April 1991.
NBR, FCO 58 / 5765, Letter Piking to Private Secretary, UN Security Council: French Intiative on Kurds, ٥ April 1991.
NBR, FCO 58 / 5765, Letter from UKMIS New York to Deskby FCO, Piking for Private Secretary, ٥ April 1991.
NBR, FCO 58 / 5765, Letter from UKMIS New York to Flash FCO, Piking for Private Secretary, Iraq and the Kurds, ٦ April 1991

NBR, FCO 58 / 5765, From UKMIS to Immediate FCO, French UN Initiative on The Kurds, 2 April 1991.

NBR, FCO 58/5766, Letter from From Private Secretary to Secretary of State's, Meeting with French Forign Minister, Iraq and Kurds, UNICEF, April 15, 1991.

NBR, FCO 58/5766, Letter from RHT Gozney to Stephan, Kurds Contingency Draft Resolution, 12 April 1991.

NBR, FCO 58/ 5766, Letter From UKMIS New York to FCO, Iraq and the Kurds: Secretary-General's Report to Security Council,, April 27, 1991.

NBR ,FCO 58/ 5945, Letter From FCO to Immediate Ankara, Iraq: the Plight of Kurds,, April 4, 1991.

NBR, FCO, 58 / 5945, Letter from Hanay to J. Dunn Esq., MP, The National Archives, 8 April 1991.

NBR, FCO 58 / 5945, Letter from RT Hon Prime Minister John Major to RT Hon Niel Kinnock Leader of the Opposition, 4 April, 1991.

NBR, FCO 58 / 5945,Letter from UKMIS to Deskby FCO, Iraq and the Kurds, ٦ April 1991.

NBR, FCO 58/5945, Letter from UKMIS to DESKBY FCO, Situation by Country, 8 April 1991.

NBR, FCO 58/ 5945, Letter from United Kingdom Mission (UKMIS New York) to Deskby, May 5, 1991.

NBR, FCO 58/ 5947, Letter from FCO Consular Department to British Embassy Tehran, April 23, 1991.

بهلگهنامهين په رله مانى بریتانیا هانسارد (Hansard):

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Engagements, Volume, 189: debated on Tuesday 16 April 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Foreign Affairs, Volume 207: debated on Friday 8 May 1992.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, The Gulf, Volume 184: debated on Monday 21 January 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, The Gulf (Ecology), Volume 187: debated on Friday 15 March 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Iraq, Volume 189: debated on Monday 15 April 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Iraqi Refugees, Volume 189: debated on Monday 22 April 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Iraqi Refugees, Volume 194: debated on Wednesday 3 July 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Kurdish People, Volume 192: debated on Thursday 6 June 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Kurds in Iraq (political Future), Volume 188, 28 March 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Kurds (Iraq), Volume 189: debated on Wednesday 17 April 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Middle East, Volume 187: debated on Wednesday 13 March 1991.

UK Parliament, Hansard, House of Commons Debates, Safe Havens (Iraq), Volume 189: debated on Thursday 18 April 1991.

ژێدهرین ب زمانی کوردی:

- عهلی تهتەر نیروهیی، بزافی رزگارێخوازی نهتهویی کورد له کوردستانی عێراق له سالهکانی جهنگی عێراق-ئێران دا (١٩٨٠-١٩٨٨)، چ ٢، سپیریز، دهوک، ٢٠١٩.
- مهسعود بارزانی، بارزانی و بزوتنهوی رزگارێخوازی کورد، ب ٥، راپهرین دهرفهت و ئاستهنگهکان (١٩٩١-٢٠٠٢)، چ ١، رۆکسانا، ههریمی کوردستان، ٢٠٢٢.
- محهمهد ئیحسان، جینۆسایدی کورد له عێراق، فهیلیهکان، بارزانیهکان، ئهنفال، ههلهبجه، بهعهربکردن. چاپخانهی شههاب، ههولیر، ٢٠١٧.

ژێدهرین ب زمانی ئنگلیزی:

- Barnett, Hilaire, Constitutional and Administrative Law. 4th ed. London, Cavendish Publishing, 2002.
- Bush, George H. W., Public Papers of the Presidents of the United States, Washington, Government Publishing Office, 1992.
- Stanley T. Kresge, Gulf War Termination Revisited, Maxwell Air Force Base, AL Air War College, Air University, April 1999.

ژێدهرین ب زمانی عهربی:

- علي سنجاري، القضية الكردية و حزب البعث العربي الاشتراكي في العراق، ج ٣، مطبعة خاني، دهوك، ٢٠١٢.
- ميهقان محمد حسين، موقف بريطانيا من القضية الكردية في العراق ١٩٧٥-١٩٨٠، ط ١، مركز زاخو لدراسات الكردية، زاخو، ٢٠١٨.

مالپهرين ئهلهكترونی :

أ: مالپهرين پهلهمانی بریتانیا

- <https://members.parliament.uk/member/49/career>
<https://members.parliament.uk/member/875/career>
<https://members.parliament.uk/member/119/career>
<https://members.parliament.uk/member/254/career>
<https://members.parliament.uk/member/349/career>
<https://members.parliament.uk/member/451/career>
<https://members.parliament.uk/member/629/career>
<https://members.parliament.uk/member/739/career>
<https://members.parliament.uk/member/750/career>
<https://members.parliament.uk/member/778/career>
<https://members.parliament.uk/member/826/career>
<https://members.parliament.uk/member/833/career>
<https://members.parliament.uk/member/902/career>
<https://members.parliament.uk/member/944/career>
<https://members.parliament.uk/member/974/career>
<https://members.parliament.uk/member/992/career>
<https://members.parliament.uk/member/996/career>
<https://members.parliament.uk/member/1050/career>
<https://members.parliament.uk/member/1143/career>
<https://members.parliament.uk/member/1257/career>

ii: مالپهرین دی:

<https://www.hrw.org/reports/1992/WR92/MEW1-02.htm> Accessed 22 May 2025.

<http://unscr.com/en/resolutions/688>